

Тема: Воєнно – політичні події Національно – визвольної війни 1651-1653 рр.

Мета: охарактеризувати основні воєнно-політичні події Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої у 1651–1653 рр., дати їм історичну оцінку; розвивати в учнів уміння аналізувати й узагальнювати історичні явища та події, працювати з картою, джерелами інформації, виділяти головне і другорядне, робити висновки і порівняння; на прикладах героїчної боротьби українського народу виховувати в учнів національно-патріотичні почуття.

Обладнання: підручник «Історія України. 8 клас» В.С. Власов, 2016 рік, видавництво «Генеза»; презентація, відеоматеріали

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Основні терміни та поняття: «Берестецька битва», «Батозька битва», «Молдавські походи», «Жванецька облога».

Основні дати:

1650 р., серпень - Перший молдавський похід.

1651р., червень – битва під Берестечком.

1652 р., травень - битва під Батогом.

1652р., серпень - одруження Тимоша Хмельницького з дочкою молдавського господаря Василе Лупу. Укладення молдавсько- українського союзу.

1653 р., квітень-травень - похід козацьких полків під проводом Тимоша Хмельницького в Молдавію.

1653 р., серпень-вересень - поразка українських військ під Сучавою.

1653 р., вересень-грудень - облога Жванця на Поділлі

Хід уроку

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація знань

Бесіда за питаннями

1. Відповідно до якого договору встановлювалися кордони України?
2. Охарактеризуйте політичний та адміністративно-територіальний устрій Української гетьманської держави.
3. Назвіть столицю гетьманської держави.
4. Назвіть країни, що були союзниками козаків.
5. Охарактеризуйте дипломатичну діяльність Б.Хмельницького. Висловіть свою думку

III. Мотивація навчальної діяльності

Народ України був незадоволений змістом Зборівської угоди, та гетьман змушений був рахуватися з ним. Хан не вирішив остаточно на чий стороні він буде виступати.

Тривале лихоліття війни до кінця 1653 року довело українське суспільство та його економіку до критичного стану. Значно погіршалось міжнародне становище України. Тому Б.Хмельницький зрозумів, що виграти війну проти Польщі можна лише з сильними союзниками і він почав шукати союзу з Туреччиною і Московію.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Битва під Берестечком. Перегляд відеоматеріалу.

На основі відеофрагменту визначте.

Запитання:

- Чому Зборівський мирний договір не влаштував Річ Посполиту та козацьку Україну?
- Яку роль відіграли татари у битві?
- Хто з соратників Б.Хмельницького відіграв вирішальну роль у битві?
- Чим закінчилася битва для військ Б.Хмельницького?

2. Молдавські походи.

Опрацювати текст підручника с. 132-133 та дати відповіді на запитання.

- Яка була мета молдавських походів українського війська?
- Якими способами Б. Хмельницький прагнув зміцнити відносини України і Молдови?
- Чи досяг Б.Хмельницький своїх цілей молдавських походах?
- Поразка молдавських походів козаків була випадковістю чи закономірністю?

3. Робота в парах з історичними джерелами про битву під Батогом.

Документ 1. Із «Літопису Самійла Величка» про битву під Батогом

«...Війська козацькі й татарські переправилися через Буг, і тільки-но світло прогнало нічний морок і розвиднілося, — Хмельницький з усією силою, вирубивши першу семитисячну, що стояла вище Ладижина, польську сторожу, вдарив неждано на все коронне військо, що безпечно спочивало собі в обозі. Це військо, перш ніж змогло виладнатися й дати відсіч, мусило пощербитися від козацької зброї на кільканадцять тисяч, але поляки зуміли отямитися й вигнали Хмельницького зі свого обозу, а тоді почали на нього міцно налягати... Та, ніби сильний дощ із хмари чи вихор у пустелі, несподівано сипнув з-за Батога 40-тисячними своїми ордами Карач-мурза. Він поглинув увесь лядський обоз, за винятком восьми піхотних підрозділів, які замкнулися в одному куті понад самим Бугом. Поляки, озирнувшись, побачили, що на них котиться несподівана ординська сила. Вони впали від

того у відчай і розпач і... кинулися назустріч Карач-мурзі, прагнучи пробитися крізь татар до свого... обозу. Але відбити його не змогли..., почали кидатися в Буг. Гетьман Калиновський метався туди-сюди з голою шаблею, як шалений, він круто кричав, спиняючи своє військо, щоб не тікало й не стрибало в Буг... Однак вже нічого не міг порадити і вдіяти... і грізно наказав... піхотним підрозділам, що врятувалися від ординської шаблі..., густо стріляти й палити на військо, що тікає в Буг. Це тим більше було на руку Хмельницькому й Карач-мурзі, вони якнайпотужніше всією своєю силою вдарили на поляків..., розірвавши їх на багато частин, погнавши порізно, добиваючи голими шаблями». (Баханов К. О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. — Харків: ВГ «Основа», 2004. — С. 115–116)

Документ 2. М. Аркас про битву під Батогом

«Поляки кинулися тікати назад. Калиновський, бачачи, що військо зовсім не хоче слухати його, а навіть хоче самого його віддати татарам або Хмельницькому, повернув гармату на своїх і почав стріляти на тих, що тікали. Тут враз зайнялася скирти сіна, що стояли серед табору польського; переполох зробився ще більший, а тут ще з-за гори виткнулися козаки. Страшенна січ почалася. Трохи не все військо польське загинуло або потопилося в річці — кілька сотень тільки врятувалося; самого Калиновського було вбито, відтіяли йому голову і послали Хмельницькому. Одплатили козаки за Берестечко». (Козацькі ватажки та гетьмани України. — Львів, 1991. — С. 69)

Завдання

1. Складіть розповідь про битву під Батогом, використовуючи дані історичні джерела.
2. Які результати й наслідки мала ця битва?
3. Чи можна стверджувати, що перемога козацького війська під Батогом була відплатою за поразку під Берестечком? Відповідь обґрунтуйте.

Учитель.

визволено з-під польського ярма. Білоцерківський договір втратив свою чинність. Б. Хмельницький розумів, що для того, щоб остаточно розбити Річ Посполиту й досягти її цілковитої ізоляції, потрібно мати надійних союзників. Насамперед, він звертає увагу на придунайські країни — Валахію, Трансільванію, Молдову.

Ще влітку 1648 р. Гетьман удавався до спроб схилити молдовського господаря Василя Лупула до встановлення добросусідських відносин із Гетьманщиною. Проте польський уряд також планував використати Молдову у своїй боротьбі проти козаків.

Аби завадити цьому, Богдан Хмельницький почав готувати воєнний похід на Молдову, у якому також брав участь кримський хан Іслам-Гірей III.

3. Жванецька облога.

Перегляд відеоматеріалу та опрацювання тексту в підручнику с. 134.

Складіть повідомлення на 4-5 речень про результат та наслідки Жванецької облоги.

Учні вибірково зачитують повідомлення.

4. Особливості внутрішньо – та зовнішньополітичного становища України наприкінці 1653 року. Робота з історичним текстом

«У 1653 році у козацькій Україні значно загострилася внутрішньополітична ситуація, погіршилося економічне становище. роки воєнних лихоліть підірвали її господарство. Тисячі й тисячі людей були вбиті, потрапили в татарський полон, померли від голоду й жахливих епідемій холери та чуми. З 1648 року до середини 1653 року чисельність населення скоротилася майже на 40 %. Чи не вдвічі — до 40–50 тисяч козаків — скоротилося за цей час і боєздатне військо. У суспільстві накопичилася втома від війни. Помітно погіршилося і міжнародне становище Української держави. Ставало очевидним, що виграти війну з Річчю Посполитою можна лише із сильними союзниками. Після переговорів українських дипломатів у Стамбулі султан прислав Хмельницькому булаву, шаблю та інші клейноди. Це свідчило, що турецький володар погоджувався на протекцію (покровительство) над Українською державою».

Завдання

1. Охарактеризуйте міжнародне і внутрішнє становище гетьманщини наприкінці 1653 р.
2. Що змушувало Б. Хмельницького вести переговори про протекцію з іншими країнами?

На кінець 1653 р. становище Гетьманщини стало критичним. Цілі райони Правобережжя, де відбувалися воєнні дії, були спустошені. Десятки тисяч людей потрапили в полон до татар, загинули в боях, померли від голоду, епідемій холери й чуми 1650—1653 рр. За період 1648 — кінця 1653 р. кількість населення України зменшилася на 30—40 %. Розгорталася масове переселення українців з охоплених війною територій на Лівобережжя, Слобожанщину, до Московської держави та Молдови.

Поглиблювався занепад сільського господарства, ремесел, промислів і торгівлі, що унеможливлювало подальше ведення війни. У 1653 р. вперше від початку боротьби Хмельницький не зміг набрати заплановану кількість вояків до своєї армії й зіткнувся з виступами незадоволених козаків. В українському суспільстві натхнення й піднесення перших років війни поступалися місцем зневірі й розчаруванню.

Помітно погіршилося також зовнішньополітичне становище Гетьманщини. Зокрема, воно ускладнилося через помилки, допущені гетьманом в оцінці співвідношення сил у Південно-Східній Європі. Спроби Хмельницького встановити династичні зв'язки з Молдавським князівством урешті-решт призвели до появи антиукраїнської коаліції Речі Посполитої, Валахії, Трансільванії та Молдови.

Уряд Речі Посполитої не вважав війну з Гетьманщиною завершеною й готувався до її продовження. Внутрішньополітичні проблеми робили очевидним той факт, що перемогти в ній Україна зможе лише за допомогою сильних союзників. При цьому турецький султан і московський цар висловлювали принципову згоду надати захист і покровительство Гетьманщині.

V. Закріплення знань учнів

Складання узагальнюючої таблиці

Становище Української держави наприкінці 1653 р.
<ul style="list-style-type: none">
• Загибель значної кількості людей в результаті п'яти років війни та епідемій чуми та холери.
• Спустошення території України внаслідок тривалих військових дій з поляками, польських каральних походів, пограбування татарами.
• Занепад сільського господарства.
• Зростання невдоволення населення.
• Погіршення міжнародного становища Української держави

VI. Підсумок уроку.

Бесіда за запитаннями

- 1) Чим закінчилась Берестецька битва?
- 2) Якими були причини Батозької битви?
- 3) Укладенням якого договору завершилася Жванецька облога?
- 4) Як змінилася кількість населення українських земель за роки Національно-визвольної війни?
- 5) Які держави пропонували надати захист Гетьманщині у її війні проти Речі Посполитої?

VII. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 20